

B. D. POPPEN

Het molenaarsgeslacht Koster te Pekela en haar molens

De geschiedenis van de molens in de gemeente Pekela is in belangrijke mate door twee molenaarsgeslachten geschreven en wel de familie Klatter en de familie Koster. Aan de eerstgenoemde familie werd in *de Zelfzwichter* 2009/2 aandacht besteed en in dit nummer schrijven we over het geslacht Koster. Deze familie, die door huwelijk was verweven met de familie Klatter, was vanaf 1784 actief in Nieuwe Pekela. Vanaf 1868 werd ze ook eigenaar van een molen te Oude Pekela en haar werkzaamheden duurden voort tot 1968.

Voor een blik in dit rijke molen- en molenaarsverleden beginnen we op 28 september 1714, toen Jacob Takens een schriftelijk verzoek indiende voor het bouwen van een windkorenmolen te Nieuwe Pekela. Die vergunning werd hem op 5 november 1714 verleend.¹ De molen werd gebouwd op het grondgebied van Westerwolde en viel daardoor ook onder de jurisdictie van dit gewest.

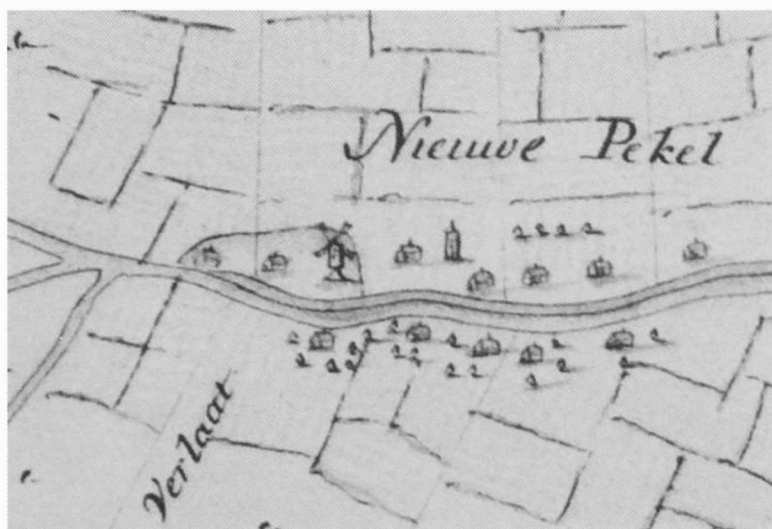
De eerste molen van Koster te Nieuwe Pekela

In 1784 werden 'Jan Hindrik Klatter en Geesje Harms Koster Ehelieden' eigenaar van een molen te Boven Pekela.²

De molen, waarschijnlijk de opvolger van de molen van Jacob Takens, was gelegen op no. 11, noordkant en stond ten westen van de kerk. Het was een korenmolen, met een vlucht van 73 voet (ca. 22 m) en uitgerust met twee paar rogge- en één paar tarwestenen.³

Jan Hindrik Klatter was op 21 december 1783 gehuwd met Geesje Harms Koster. Geesje trad op 19 december

1790 in het huwelijk met Jan Hindriks Koster. Uit dit huwelijk werd op 19 maart 1795 Harm Jans Koster geboren. In 1816 trouwde Geesje met haar derde echtgenoot Jan Boelens; hij staat in 1831 vermeld als de eigenaar⁴ en haar zoon Harm Jans Koster was de huurder van de molen. Aan Harm Jans werd op 12 december 1825 door Gedeputeerde Staten van Groningen, handelend volgens de Wet op het Gemaal van 1822, het alleenrecht op het malen van graan in het molenressort Nieuwe Pekela (met uitzondering van Stadskanaal) toegekend.⁵

IN 1736 VERSCHIEEN DE ATLAS DER FRONTIEREN, WAARIN DE MOLEN VAN JACOB TAKENS WERD OPGENOMEN. (GRONINGER ARCHIEVEN)

DE IN 1874 GEBOUWDE MOLEN VAN KOSTER MET HET MOLENAARSHUIS TE NIEUWE PEKELA; OPNAME CA. 1900. (FOTO GRONINGER MOLENARCHIEF)

DE IN 1856 GEBOUWDE MOLEN VAN KOSTER, MULDER EN EERKENS. (FOTO GRONINGER MOLENARCHIEF)

Na de dood van Geesje Harms Koster, in 1838, werd op 9 januari 1839 door Mr. S. Piccardt, notaris te Pekela bekend gemaakt: *'op verzoek van de kinderen en erven van wijlen J. H. Koster en vrouw, bij publieke veiling, op 18 januari te verkopen: een welbeklante koren- en pelmolen, getekend no. 114, met de aanhorige behuizing en schuur, no. 113, staande en gelegen te Nieuwe Pekela, noordkant, stadgrond, thans in gebruik bij J. Boelens'*.⁶ De oudste zoon Harm Jans Koster werd de nieuwe eigenaar. Na zijn dood in 1854 ging de molen, bij een verkoop door de erven in 1859, over op zijn zoon Freerk Harms Koster.⁷

Deze verkoopt de wind, weit en roggemolen op 28 mei 1866 aan zijn beide broers Tonnis Harms en Hendrik Harms, die eveneens molenaar zijn.⁸

In 1869 neemt Tonnis zijn geldelijk aandeel, bedragende fl. 4730,00, en emigreert naar Amerika (Grand Rapids), waardoor Hendrik Harms nu de enige eigenaar van de molen is.

Op 6 april 1874 werd de molen door de bliksem getroffen en brandde geheel af. Een bericht in de Winschoter Courant van die datum meldt er het volgende over: *Vanmiddag omstreeks 6 uur ontstaat er door het hemelvuur brand in de molen van de heer Koster te Nieuwe Pekela. In korte tijd was deze koren- en pelmolen met al het aanwezige graan een prooi van de vlammen. De molen is dan ook geheel afgebrand. Gedurende de gehele namiddag heeft het bij tussenpozen sterk geregend en gehageld uit een hevige onweersbui. De bliksem was fel en de donder geweldig.*

Nog in het zelfde jaar werd de afgebrande molen herbouwd met een achtkant van de 'Dikke Molen', afkomstig uit Amsterdam. De molen werd gebouwd even te zuiden van de kerk, op 1,3 km ten N.O. van de driesprong Ommelandervijk; aan de westzijde van de Pekel A en werd later op één roede voorzien van zelfzwichting.⁹

Na het overlijden van Hendrik Harms in 1896 werd de molen *'een zeer goed beklante wind-, koren- en pelmolen met ruime behuizing, erven, tuin en twee kampen land, groot samen 1.99.70 ha, staande en gelegen te Nieuwe Pekela'* op verzoek van de erven verkocht. Koper werd Jan Koster, korenmolenaar te Nieuwe Pekela, voor fl. 10.295,00.¹⁰

Een krantenbericht van 4 mei 1904, met als kop: *'Nieuwe Pekela. Onweer'*, meldt over de molen het volgende: *Een hevig onweer trok hedenmiddag over O. en N. Pekela. De bliksem sloeg in den korenmolen van J. Koster. Gelukkig ontstond geen brand. De knecht viel echter bewusteloos neer, doch kwam spoedig bij. Zijne kleeren waren verschroeid, het eene been verwond. Ook een der wieken werd verbrijzeld.* De molen werd omstreeks 1920 afgebroken.

De tweede molen van Koster te Nieuwe Pekela

Freerk Harms Koster, zoon van Harm Jans, was gehuwd met Sietske Naatje. Het echtpaar vroeg in 1855 vergunning aan voor de bouw van een nieuwe molen te Nieuwe Pekela. Daarvoor werd hen op 30 januari 1856 door Gedeputeerde Staten van Groningen toestemming verleend. De korenmolen werd gebouwd op het 'perceel kadastraal bekend gemeente Nieuwe Pekela sectie G no. 143, 500 m ten zuidwesten van de driesprong Ommelandervijk, aan de westzijde van Pekela'.¹¹

De molen was een grote achtkante, met dakleer gedekte stellingmolen, op een stenen tussen- en onderstuk en een met dakleer gedekte kap. De roeden waren Oudhollands opgehekt. Het achtkant was waarschijnlijk afkomstig uit Onstwedde.

Voor de bouw van deze molen sloot Freerk een lening van fl. 7.000,- af bij de heer L. E. Tiktak. Na het overlijden van Tiktak, in 1869, werd de lening opgeëist en bood Freerk de molen te koop aan. Koper werd Jan

Luiken Besseling, die vier jaar later de molen weer verkocht. Eigenaar werd nu Klaas Everwijns Mulder, molenaar en afkomstig van Onstwedde. Na diens dood werd de molen op 25 februari 1901 in hotel Pijbes te Nieuwe Pekela, krachtens gerechtelijk bevel in het openbaar verkocht. De omschrijving luidde: *'een van ouds beklante koren- en pelmolen met huis, erf en tuin, benevens twee percelen land, gelegen te Nieuwe Pekela, noordkant, op een beste stand, samen groot 1.27.40 ha, toebehorende aan de weduwe en erven Klaas Everwijns Mulder'*. De nieuwe eigenaar werd Willem Hendriks Eerkens.¹² Het geslacht Eerkens was door huwelijk verbonden met de familie Koster en ook het molenaarschap was hen niet vreemd.

In 1941, verkoopt Eerkens de molen aan J. A. Nipperus uit Stadskanaal. Deze liet de molen in maart 1941 afbreken, ondanks het toen geldende sloopverbod.¹³

De molen *Zeldenrust* te Oude Pekela

Op 12 maart 1868 koopt Harm Hindriks Koster, rustend koopvaardij kapitein te Nieuwe Pekela, de molen *Zeldenrust* te Oude Pekela van de toenmalige eigenaar Johannes Brongers.¹⁴

De in 1817 door Wibrandus Kranenborg en Grietje H. Hut gebouwde pelmolen aan de Scholtenswijk werd in 1855 voorzien van maalstenen.

Over deze molen meldt een bericht in de Winschoter Courant van 31 januari 1877 het volgende: *De vreselijke storm, die in de afgelopen avond en nacht heeft gewoed, heeft in Oude Pekela aan gebouwen belangrijke schade veroorzaakt, waardoor de anders zo soliede molen van de heer H. Koster van de zwikstelling is afgeslagen en in brokken aan de grond geslagen.*

Zwaantje Reinders Schuring, de vrouw van Harm Hindriks Koster overlijdt in 1883. Vijf jaar later, op 6 december 1889, worden de onroerende goederen, waaronder de wind-koren en pelmolen met schuren, erf en tuingrond, middels een openbare verkoop verkocht. Kopers worden Geert Harm Horlings en Klaas de Raad, in 1891 is de Raad alleen eigenaar. Na zijn overlijden koopt Jans Hendriks van Dijk in 1900 de molen voor fl. 3.830,-.¹⁵

In de molen mocht krachtens een vergunning van 1904 een stoommachine worden geplaatst, deze werd in 1924 vervangen door een ruwoliemotor. In 1926 was de molen voorzien van een elektrische malerij.

Zeer waarschijnlijk is Lammert Koster, zoon van Freerk Harms Koster, de molenaar op deze molen. Zowel zijn vader, grootvader, als zijn overgrootvader oefenden

het beroep van molenaar uit. Op 17 februari 1917 koopt Lammert de 'windkorenmolen, een huis waarin twee woningen met schuur, benevens erven en grond', van Jans Hendriks van Dijk.

Daarmee is de familie Koster opnieuw eigenaar van de molen geworden en dat zal zo blijven. In 1926 wordt zoon Freerk eigenaar; de Winschoter Courant van 1 september 1926 maakt er melding van: *Bij onderhandse aankoop wordt de heer F. Koster eigenaar van de korenmolen met behuizing, toebehorende aan zijn vader, de heer L. Koster, molenaar te Oude Pekela.*

In de middag van 4 november 1938 brak er brand uit, waarbij een wiek op het molenaarshuis viel. Het verbrande achtkant werd niet herbouwd, doch de hoge stenen onderachtkant werd met een plat dak afgedicht en vanaf 1939 ging men verder als machinale maalderij. In 1952 nam zoon Karel Koster het roer over; hij werd de laatste molenaar op deze molen, tot 1965. In dat jaar werden het onderstuk en de molenaarswoning afgebroken. Daarna maalde hij nog drie jaar op de molen Stavoren, ook wel Vissinga's molen genoemd.¹⁶ Deze molen, gelegen in het westen van Oude Pekela, was in 1929 afgebrand, waarna het bedrijf in het onderachtkant werd voortgezet.

DE MOLEN *ZELDENRUST* TE OUDE PEKELA, GEFOTOGRAFEERD VANAF HET SCHOOLPLEIN; OPNAME 1933. (FOTO GRONINGER ARCHIEVEN)

De Scholtenswijk, waaraan de molen Zeldenrust stond, werd eind jaren vijftig gedempt. Na afbraak van de molen werd het gehele gebied, inclusief de aanpalende oude Veendijk, waaraan van 1799 tot 1849 een molen van de familie Klatter heeft gestaan, opnieuw ingericht. Een herinnering aan deze molens is dan ook niet meer te vinden.

Noten:

1. RHC Groninger Archieven, 314r: Resolutieboek.
2. RHC GrA, RA.Illx.184.
3. RHC GrA, Nieuwe Pekela fiche nr. 2106.01 [821].
4. Opgenomen in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel van Nieuwe Pekela.
5. B.D. Poppen, De belasting op het gemaal in Stad en Ommelanden 1594-1856 (Uithuizen 2004), pag. 265.
6. RHC GrA, tg. 121, inv.nr. 39.
7. RHC GrA, tg. 113, inv.nr. 164.
8. RHC GrA, tg. 116, inv.nr. 170.
9. RHC GrA, Nieuwe Pekela fiche nr. 2106.02 [822].
10. RHC GrA, tg. 118, inv.nr. 90.
11. RHC GrA, tg. 1099, inv.nr. 165.
12. RHC GrA, tg. 118, inv.nr. 98.
13. RHC GrA, Nieuwe Pekela fiche nr. 2108.01 [824].
14. RHC GrA, tg. 113, inv.nr. 209.
15. RHC GrA, tg. 119, inv.nr. 96.
16. Vriendelijke mededeling van de heer S. Koster, die tevens diverse koopcontracten ter inzage verstrekte.

de Zelfzwichter

2009 / 3